

Геоекологічні засади управління природокористуванням

Лекції – вівторок 2-га пара

Семінари – вівторок 3-я пара

Викладач – проф. член-кореспондент НАН України

ГРОДЗИНСЬКИЙ МИХАЙЛО ДМИТРОВИЧ

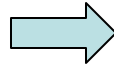
ауд. – 501; адреса - mgrodz@ukr.net

Тема 1: Місце геоекології в управлінні природокористуванням

- ◆ Що таке геоекологія ?
- ◆ Що таке природокористування і управління ним?
- ◆ Фази планувального циклу
- ◆ Екополітика
- ◆ Територіальне планування
- ◆ Екологічна експертиза
- ◆ Менеджмент
- ◆ Моніторинг

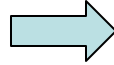
Що таке геоекологія ?

Термін геоекологія був введений в 1960-х роках німецьким вченим Карлом Троллем, як синонім ландшафтної екології

Геоекологія – синонім ландшафтної екології

В самій ландшафтній екології існує поділ цієї науки на біоекологію та геоекологію.

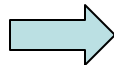
Геоекологія – розділ ландшафтної екології, який вивчає абіотичні компоненти та взаємодії у ландшафті

Східноєвропейські географи вважають, що геоекологія – ширша наука, ніж ландшафтна екологія.

Геоекологія – міждисциплінарний науковий напрямок, який вивчає просторові (геосистемні) взаємодії людини з навколишнім середовищем

В геології з 1980-х років стали активно займатися природоохоронними (“екологічними”) проблемами

Геоекологія – наука, яка вивчає вплив антропогенної (техногенної) діяльності і екзогенних процесів на геологічне середовище.

Що таке геоекологія ?

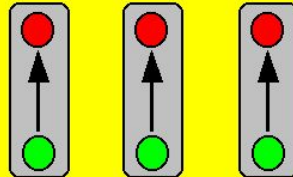
Визначальні риси сучасної геоекології:

- 1- міждисциплінарність;
- 2- центрованість на проблемах взаємодії людини з довкіллям;
- 3- акцент на територіальному характері цих проблем;
- 4- наданням більшої уваги не аналізу структури, будови територіальних систем, а тим процесам, які в них відбуваються і, зокрема, призводять до певних станів цих систем.

Що таке геоекологія: *міждисциплінарність*

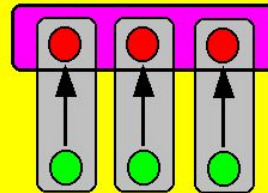
Disciplinary

- within one academic discipline
- disciplinary goal setting
- no cooperation with other disciplines
- development of new knowledge or theory within one discipline

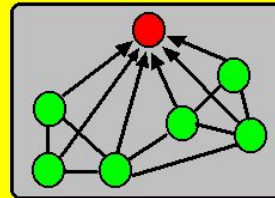
Multidisciplinarity

- multiple disciplines
- multiple disciplinary goal setting under one thematic umbrella
- loose cooperation of disciplines for exchange knowledge
- development of theory within one discipline

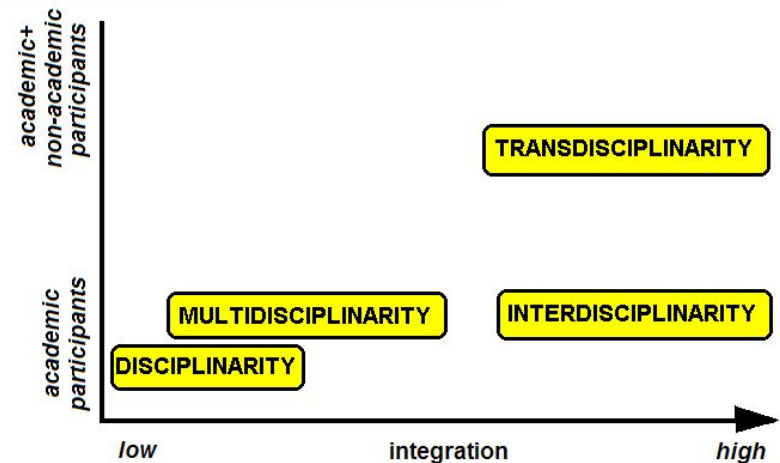
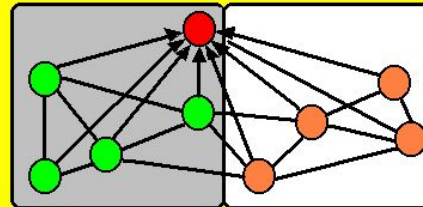
Interdisciplinarity

- crosses disciplinary boundaries
- common goal setting
- intergration of disciplines
- development of integrated knowledge and theory

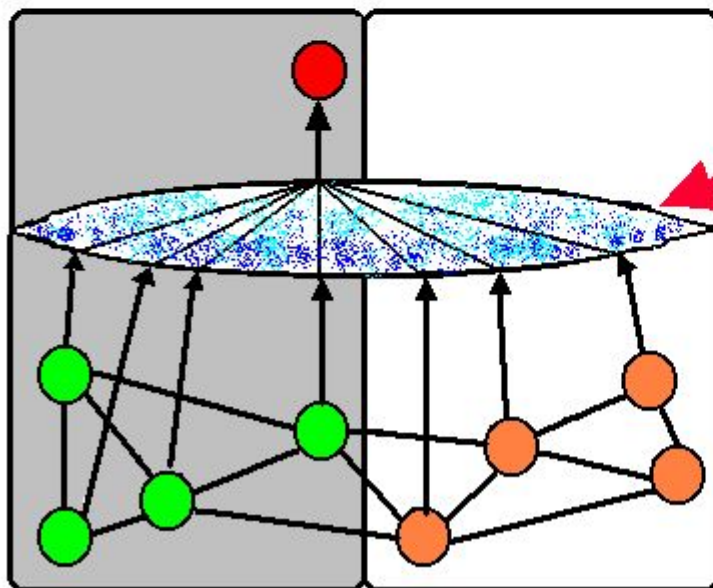
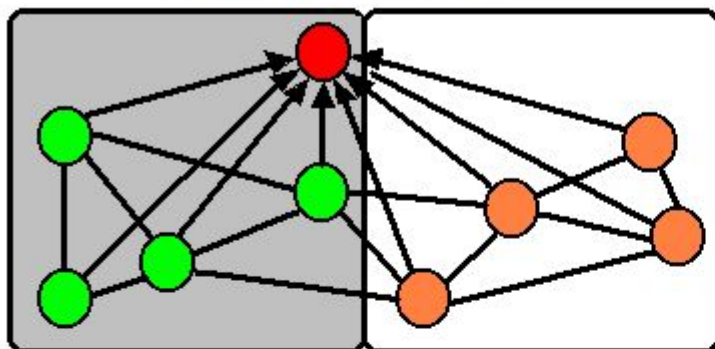
Transdisciplinarity

- crosses disciplinary and academic\ non-academic boundaries
- common goal setting
- integration of disciplines and non-academic participants
- development of integrated knowledge and theory among science and society

Що таке геоекологія: *міждисциплінарність*

МІЖДИСЦИПЛІНАРНІСТЬ

Концепції геоекології
(передусім ландшафту)
як лінза

Що таке природокористування?

Природокористування — процес взаємодії людини з довкіллям, котрий здійснюється на основі включення природних об'єктів і процесів у структуру життєдіяльності людини з метою задоволення її потреб. Це сукупність усіх впливів людини на природу.

Природокористування — феномен, що притаманний будь-яким людським спільнотам на будь-яких щаблях їхнього розвитку.

Русск. - *природопользование*,
English - *natural resource management*,
Deutch - *Naturbenutzung*

Не слід плутати природокористування з раціональним природокористуванням.

Раціональне (стале) природокористування — сфера виробничої та наукової діяльності, спрямованої на комплексне вивчення, використання, відновлення, поліпшення й охорону природного середовища і природних ресурсів задля забезпечення сталого розвитку і сприятливих умов життєдіяльності людини.

Природокористування визначається насамперед такими **чинниками**:

- своєрідністю регіону, тобто еколого-ландшафтним простором життя людини;
- набутою спільнотою історико-культурною традицією;
- впливом соціального довкілля (війни, торгівля, обмін знаннями та технологіями тощо);
- специфікою соціальної групи, страти, верстви;
- індивідуальними можливостями та потребами;
- аксіологічною різновартісністю процесів та об'єктів реальності.

Що таке природокористування і управління ним ?

Доповідь «Наше спільне майбутнє» Міжнародної комісії з навколишнього середовища та розвитку ООН (1987 р.) визначає головні передумови раціональності (сталості) природокористування:

політична система - здатна забезпечити участь широкого кола громадськості у прийнятті рішень

економічна система - має забезпечити розширене виробництво та технічний прогрес на власній міцній базі

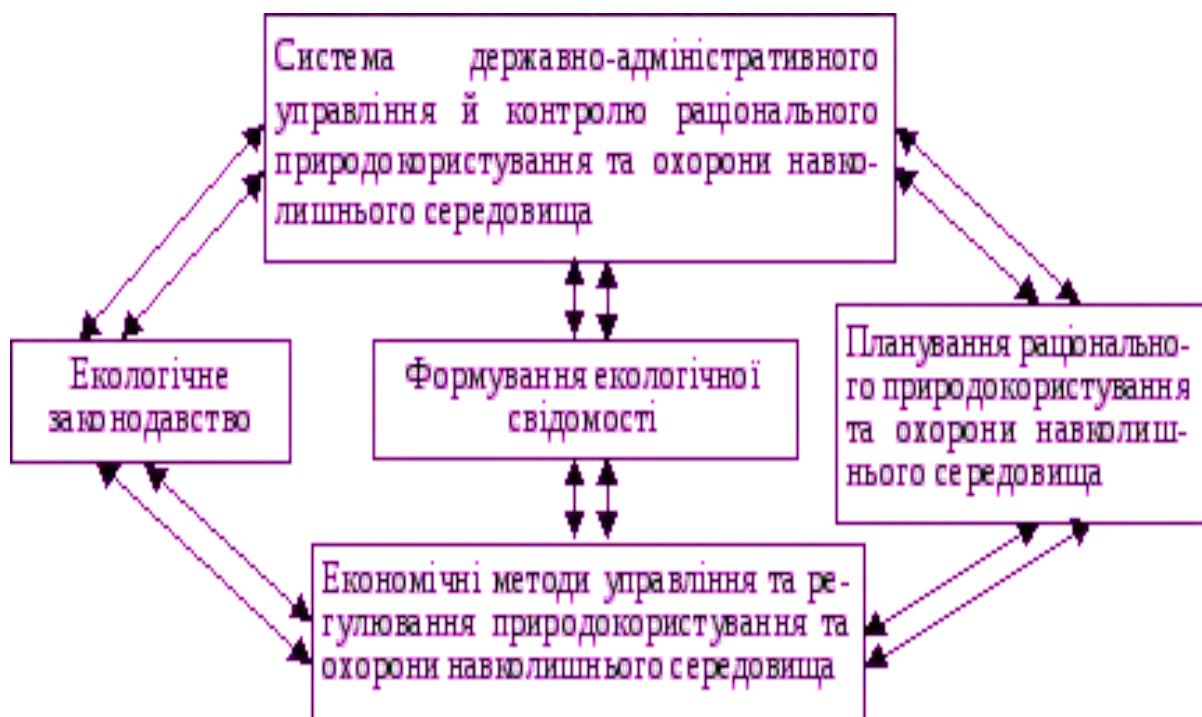
соціальна система - здатна забезпечити зняття напружень, що виникають за умов негармонійного економічного розвитку

система ефективного виробництва, зорієнтованого на збереження екологоресурсної бази;

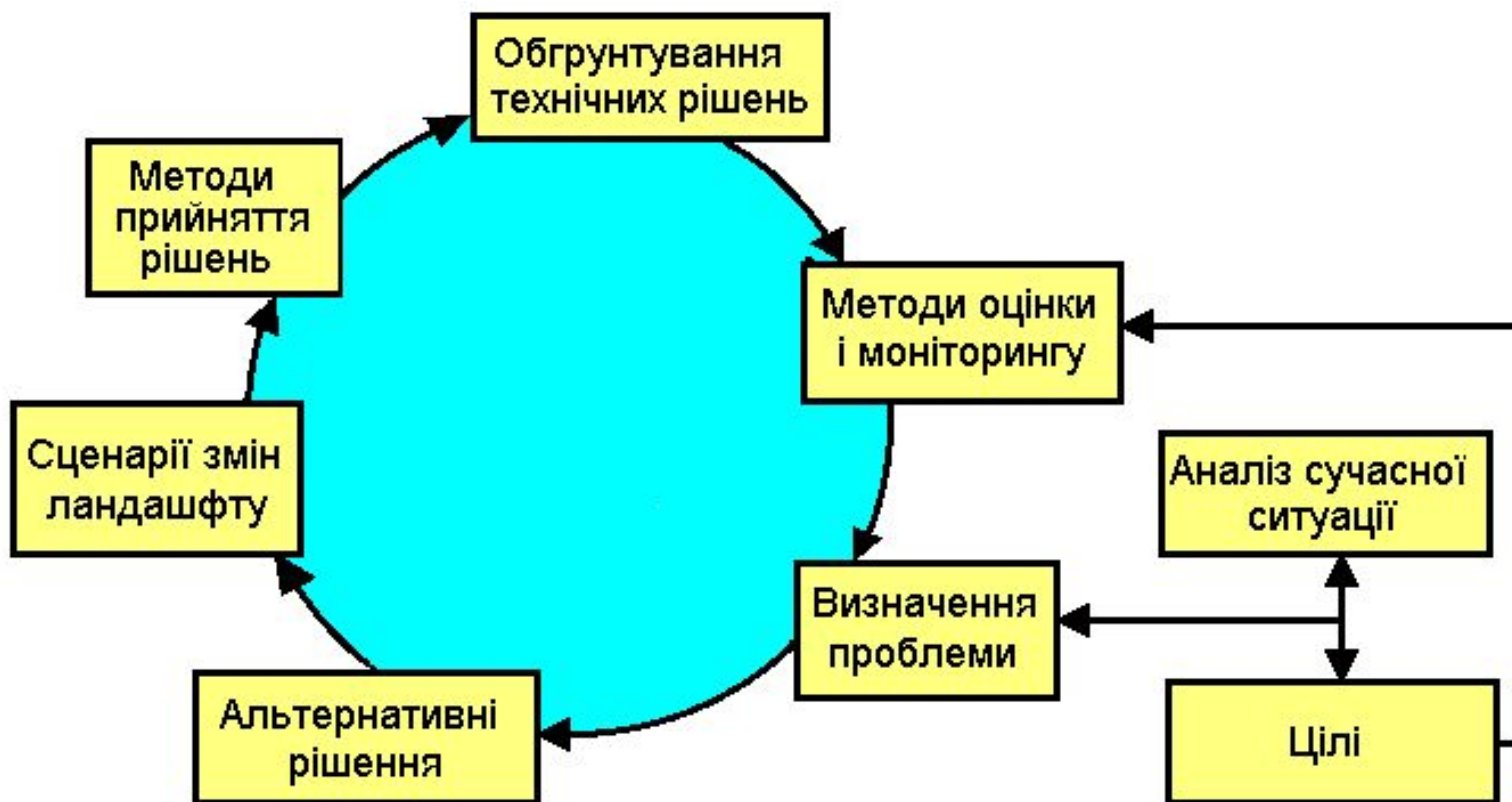
технологічна система яка могла б стимулювати постійний пошук нових рішень

міжнародна система, що сприяла б усталеності торговельних та фінансових зв'язків

Що таке управління природокористування ?

Фази планувального циклу

Фази планувального циклу

Аналіз сучасної ситуації включає вивчення ландшафту, його стану, динамічних тенденцій, антропогенних навантажень, інтересів різних суб'єктів, зіткнення та конфлікти цих інтересів тощо.

Цілі (екополітики, територіального планування, менеджменту чи експертизи обґрунтовуються в загальній формі, без конкретизації шляхів їх досягнення і проблем, які слід вирішити.

Визначення проблеми – конкретна специфікація завдань, які мають бути вирішені, формулювання вимог до стану ландшафту та функцій, які він має виконувати для різних суб'єктів тощо.

Альтернативні рішення – поставлену проблему можна вирішити декількома способами. Які з них більш вдалі, а які неперспективні не є очевидним. Часто пропоновані рішення суперечать один одному

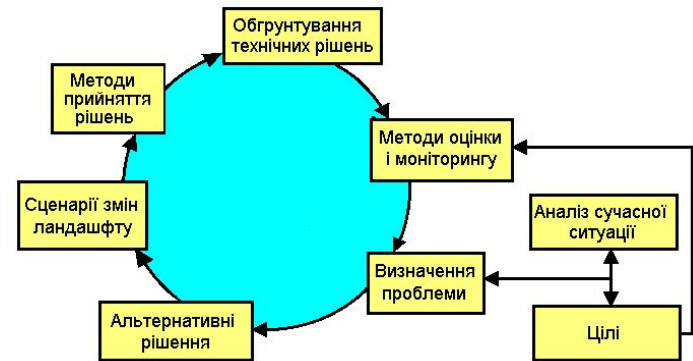
Сценарії змін ландшафту – з'ясувати зміни ландшафту за прийняття різних альтернативних рішень.

Методи прийняття рішень – розробка методів, за якими можна оцінити який сценарій змін ландшафту є оптимальним, неприпустимим або компромісним. Важливим інструментом є аналіз екологічних ризиків.

Обґрунтування технічних рішень – визначення конкретних заходів зі змін чи охорони ландшафту (напр. параметри екомережі, облаштування водозахисних смуг, протиерозійні заходи і т.п.)

Методи оцінки та моніторингу. Одержана на їх основі інформація вказує напрями поліпшення прийнятих рішень чи на необхідність обґрунтування нової стратегії природокористування.

Відтак планувальний цикл повторюється.

Екополітика

Екологічна політика (екополітика) – це політика організованого носія соціальної активності (суб'єкта) по відношенню до його навколишнього природного середовища.

Англ. - *Environmental Policy*
Нім. – *Umweltpolitik*

Залежно від рівня організації суб'єкта політики виділяють глобальну, міжнародну (наприклад Всеєвропейську), національну, регіональну та місцеву (локальну) екополітику. Вона є складовою загальної політики держави, регіону, місцевої громади і має бути скоординованою з іншими її напрямками – промисловою, регіональною, культурною політикою тощо.

Основними завданнями геоекології в сфері формулювання екополітики є:

- визначення потреб у ландшафті різних його суб'єктів;
- з'ясування існуючого та необхідного рівня задоволення цих потреб;
- ідентифікація існуючих і передбачення можливих конфліктів між різними суб'єктами ландшафту;
- обґрунтування критеріїв та пріоритетів розвитку ландшафту з урахуванням інтересів його суб'єктів і конфліктів між ними;
- розробка програм, стратегій і планів дій щодо ландшафтів.

На практиці геоекологічне обґрунтування екополітики здійснюється через участь геоекологів в її формулюванні в якості експертів та радників

Територіальне планування

На початку 1990-х рр. на загальноєвропейському рівні цей термін був закріплений у його загальному значенні й позначає такі види планування,

- планування землекористування (англ. – *land use planning*),
- міське планування,
- планування зелених зон,
- ландшафтне планування
- регіональне планування,
- фізичне планування (термін, поширений в Голландії і деяких інших країнах Європи),
- планування сільської місцевості (поширений в Англії – *countryside planning*)

Геоекологія до всіх цих видів територіального планування має безпосереднє відношення

Екологічна експертиза

В традиційному розумінні **головна мета екологічної експертизи** – виконати аналіз певного проекту, технології, об'єкту з точки зору їх відповідності існуючим чи бажаним критеріям, нормативам, стандартам, що стосуються стану навколишнього середовища.

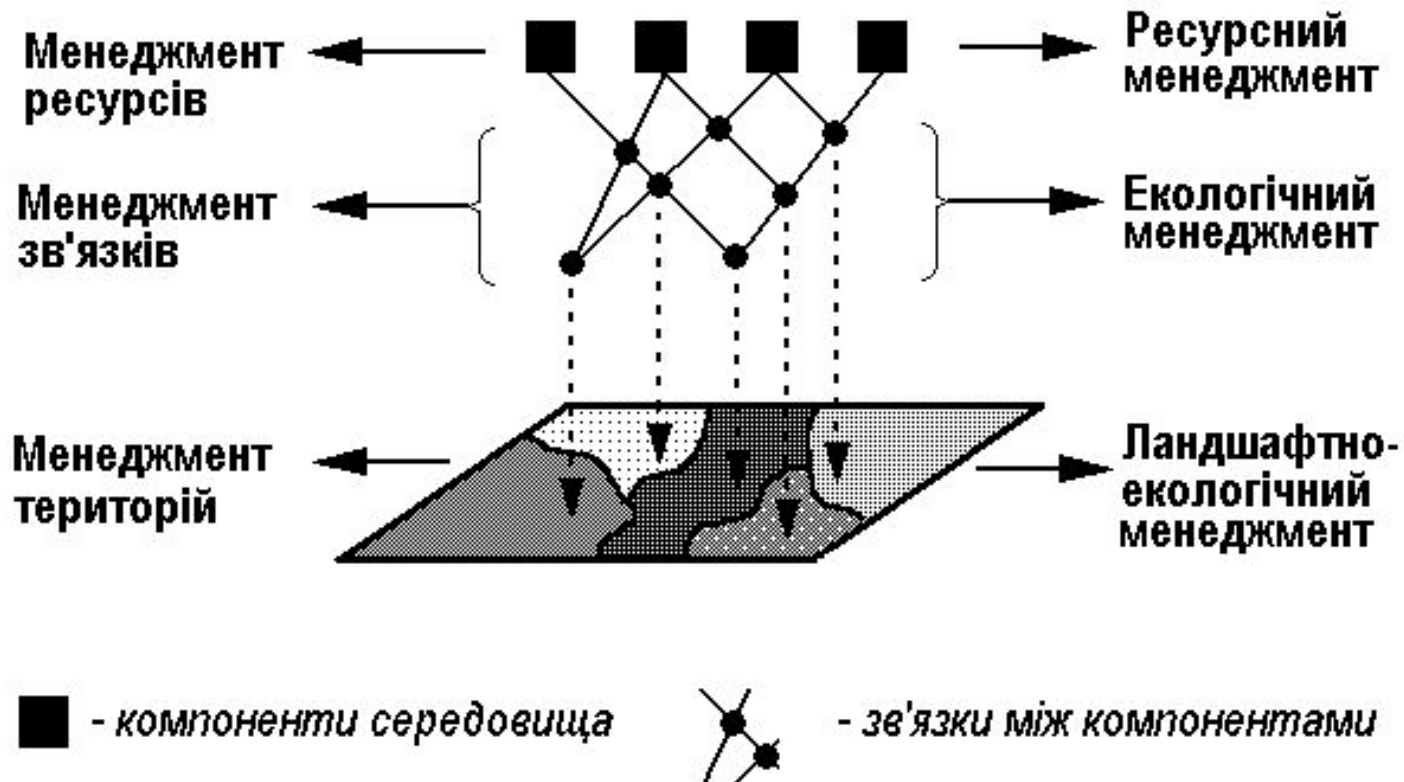
Головне завдання експертизи в її геоекологічному баченні – не стільки констатувати відповідність–невідповідність проекту діючим екологічним чи іншим вимогам і нормам, скільки з'ясувати як плани розвитку території узгоджуються з можливостями ландшафту ці плани задовольнити, чи не призведуть вони до руйнації цінностей ландшафту і появи кризових екоситуацій

За “репер” ландшафтно-екологічного експертного оцінювання слугують не діючі норми і правила, а норми і правила самого ландшафту, які й визначають які дії людини є прийнятними, а які – ні. За такого формулювання змісту експертизи її головна мета вбачається у регулюванні процесу “вписування”, сумісності, адаптації існуючих або створюваних господарських підсистем з природною підсистемою ландшафту.

Експертизу, яка має таку мету і ґрунтується на засадах ландшафтної екології, пропонується називати геоекологічною, або ландшафтно-екологічною

Менеджмент

Геоекологічний (ландшафтно-екологічний) менеджмент ландшафту - система науково обґрунтованих заходів з управління розвитком ландшафту, приведення його станів до нормальних та оптимальних, недопущення в ньому кризових ситуацій тощо.

СЕМІНАР:

Поняття природокористування:

1. Виникнення та історія становлення поняття природокористування
2. Геоекологічний зміст природокористування
3. Геоекологічні принципи раціонального природокористування
4. Природокористування та геоекологічне проектування
5. Природокористування та сталий розвиток
6. Проблеми природокористування в Україні